

KIZ KARDEŞLER FİLMİNDE ÖZNEİN DURUMU: JUDITH BUTLER PERSPEKTİFİNDEN BİR OKUMA

Veysel Ergüç

Öz

Bu makalede *Kız Kardeşler* (Emin Alper, 2019) filmindeki karakterler, Judith Butler'ın performatif öznellik kavramı merkezinde çözümlenecektir. Bu çerçevede, öznelerin iktidar karşısındaki durumları analiz edilecektir. Butler tarafından ifade edilen özne ve iktidar arasındaki karşılıklı bağımlılık ve öznelerin madun halleri bu makalede incelenecektir. Filmdeki öznelerin ancak tabiiyetle iktidar nazarında idrak edilebilir oldukları savunulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Özne ve iktidar ilişkisi, maduniyet, idrak edilebilirlik, performatif öznellik, Judith Butler.

Geliş Tarihi | Received: 22.12.2019 • Kabul Tarihi | Accepted: 03.03.2020

Dr. Öğr. Üyesi Muş Alparslan Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3298-1803> • E-Posta: v.erguc@alparslan.edu.tr

THE SITUATION OF THE SUBJECT IN THE FILM KIZ KARDEŞLER: A READING FROM THE PERSPECTIVE OF JUDITH BUTLER

Abstract

This article analyzes the dramatis personae in the film *Kız Kardeşler* (Emin Alper, 2019) through the lens of Judith Butler's concept of performative subjectivity, with special attention to the situation of subjects in the encounter with power. Building on Butler's account of the subaltern and the reciprocal dependence between subject and power, it argues that the subjects in the film only become cognizable in the eyes of power through their subjection.

Keywords: Subject and power relationship, subalternity, cognizability, performative subjectivity, Judith Butler

Giriş

Latince *subiectum*, Türkçe ifadesiyle "aşağıya fırlatılmış"; Yunanca *hypokéimenon*, Türkçe ifadesiyle "altta yatan" anlamlarına gelen özne kavramının, felsefe tarihinde önemli bir yeri olmuştur. Özne kavramının bir önem arz etmesinin nedeni, düşünme niteliğine sahip olanı göstermesinden dolayıdır (Descartes, 1998, s. 163). Modern dönem Kıta Avrupa felsefesinde düşünen özne kavramı, bilgiyi yük edinen kişi olarak tahayyül edilmiştir. Böylelikle özne, bilen, tin ve zihin sahibi kendilik şeklinde anlaşılmaya başlanmıştır.

Modern dönemde öznenin bilgi taşıyıcısı olmasının öne René Descartes tarafından açılmıştır. Aklın öne çıktığı Aydınlanma döneminde özneyi düşünme ile eşitleyen Descartes (*cogito ergo sum*), onu evrenin merkezinde konumlandırmıştır. Bu andan itibaren, ontoloji temelli Tanrı-özne düşüncesinin yerine epistemoloji temelli insan-özne düşüncesi gelmiştir (Becermen, 2009, s. 2; Venn, 2000, s. 107; Nietzsche, 2007, s. 304). Sözü edilen yeni düşünce açısından insan, bilen, akıl eden ve kendi bilincine sahip bir özne olarak sahnedeki yerini almaktadır.

Kendinde bir özne olarak tarih sahnesinde yer bulan insan, sahip olduğu akıl ile yaşama yön verebilir bir konuma gelmiştir. Yaşamın unsurlarından birisi olan doğa karşısında da etkin duruma gelen insan-öznesi, bilim ve teknoloji aracılığıyla doğa üzerinde egemenlik tesis eder. İnsanın doğa üzerindeki egemenliği, uzun vadede kendi üzerinde bir egemenliği beraberinde getirir. Bu açıdan doğa ile ilişkisinde iktidarın öznesi olan insan, uzun vadede iktidarın nesnesi olmak durumunda kalmıştır (Adorno, 2003, s. 76; Horkheimer, 2016, s. 126-127; Therborn, 2015, s. 11; Dellaloğlu, 2003, s. 21). İnsanın doğa üzerindeki egemenliği, kişilerin birbirleri üzerindeki egemenliğe dönüşmüştür. Bu çerçevede iktidara sahip olanların ondan yoksun olanlar üzerinde egemenliği ortaya çıkmıştır (Bernstein 2003, s. 227). Doğa karşısında kendinde özne olan insan, kendi cinsi karşısında kendi için özneye bir diğer ifadeyle iktidar için özneye dönüşmüştür.¹

Modern dönemde kişiler üzerinde oluşan iktidar üzerine düşünce üreten önemli isimlerden biri Michel Foucault'dur. Foucault için iktidar,

1 Özne kavramının İngilizcedeki karşılığı olan "subject" kelimesinin özne olma ve tabiiyeti aynı anda içerdiğini bu noktada ifade etmek gerekmektedir. Bu açıdan Türkçede öznenin bahsedildiğinde sadece öznellik ya da kendinde özne olma durumuna referans verildiğini belirten Bülent Somay, *subject* kavramının Türkçeye eksik çevrildiğini ifade etmektedir (2004, s. 123).

bir kişinin başka bir kişinin davranışını etkileyebilme kapasitesinde saklıdır. Bu kapasitenin hayata geçmesi için gerekmeyen en önemli şey şiddettir. Şiddetin olmadığı bir ortamda insan-öznesinin davranışını yönlendirme kapasitesi olarak iktidar, insan-özneler üzerinde uygulanabilir niteliktedir (Foucault, 2011, s. 324).²

İktidar ve özne arasındaki sınırı silen Foucault, öznenin iktidar tarafından üretildiğini ifade eder. Foucault'ya göre öznenin iktidar tarafından kurulması söylem aracılığıyla mümkün hale gelmektedir (2011, s. 182). Söylem ile bireye bir hakikat yasası dayatılmakta, böylelikle bireyin gündelik yaşamına iktidar tarafından müdahil olunmaktadır. Kendisine dayatılan hakikati kabul eden birey ise özneleşmektedir (Foucault, 2014, s. 63). Tabiatıyla iktidar, özneyi denetlemenin ve baskılamanın dışında onu inşa eden bir kisveye de bürünmektedir.

Öznenin söylem aracılığıyla iktidar tarafından inşa edilmesi hususunda Foucault ile aynı yerde duran bir diğer düşünür Judith Butler'dır. Ancak Foucault'dan farklı olarak Butler, özne ve iktidar arasındaki ilişkinin psişe boyutuna odaklanır. Bu açıdan Butler iktidar ve psişeyi bir arada düşünmektedir. Yazar, psişe kavramına hem iktidara tabi olma hem de iktidarı üretme edimlerini yüklemektedir. Butler'a göre birey, hem tabi olarak hem de iktidarı yeniden üretmek suretiyle tutarlı bir özne olabilmektedir (2005, s. 11).

Foucault'dan farklı olarak iktidarın birey tarafından kabullenilişini psişe kavramı ile açıklayan Butler, söz konusu kavramı iktidarı içselleştirme ve yeniden üretme olarak tanımlar. *İktidarın Psişik Yaşamı* başlıklı eserinde öznenin psişik tutumunu açıklama çabasına girişen Butler, iktidarın içselleşmesi ve yeniden üretiminin "dönüşlülük", "tutkulu bağlılıklar" ve "tekrar" mekanizmaları ile mümkün kıldığını dile getirir (2005, s. 12-18).

Dönüşlülük mekanizması ile öznenin dönüş figürüyle belirlediğini ifade eden Butler, bir sonraki aşamada tabiiyete bağlı kıldığını, öznenin de bu tabiiyeti tutkuyla arzuladığını söylemektedir. Düşünür, gerek dönüşlülük gerekse tutkulu bağlılığın tekrar eden bir mekanizma içeri-

2 *Cinselliğin Tarihi* adlı eserindeki "Ölüm Üzerinde Hak ve Yaşam Üzerinde İktidar" başlıklı bölümde Foucault, iktidarın şiddetten ve öldürmekten yaşatmaya yöneldiğini ifade eder. Foucault'ya göre 17. yüzyıldan önce "ölüm hakkı" bulunan iktidar, bu yüzyıldan itibaren yaşamı denetler. Bu andan itibaren iktidar, öldürmek yerine özneyi sınıflandıran, niteleyen, ölçen ve hiyerarşik düzene tabi kılan bir mekanizma olarak belirlemektedir (Foucault, 2007, s. 99-118).

sinde olduğunu ifade etmektedir. Butler, tekrar kavramını performatif kavramıyla ilişkilendirir.

İktidar ve öznenin psişik yapısını serimleyen Butler'a göre iktidar, öznenin varoluş koşuludur (2005, s. 11). Düşünürün böyle bir iddiayı ileri sürmesinin nedeni, öznenin iktidara tabi olarak idrak edilebilir hale geldiğini düşünmesidir. İktidara tabi olan özne, onu içselleştirerek yeniden üretmekte, bu şekilde iktidar nezdinde anlaşılabilir olmaktadır.

Butler'ın genel düzlemde iktidar ve öznenin psişik yapısı, özel düzlemde ise öznenin iktidara tabi olarak idrak edilebilirliğe eriştiği yönündeki düşüncesi bu çalışmanın temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu açıdan Emin Alper'in yönetmenliğini ve senaristliğini üstlendiği *Kız Kardeşler* (2019) filmindeki karakterler, Butler'ın özneliğe bakışı çerçevesinden yorumlanacaktır.

Öznenin serencamının sinema filmi üzerinden okunmasının nedenleri üzerine düşünüldüğünde iki cevabın belirdiğini ifade etmek gerekmektedir. Bu cevaplardan ilki, öznenin yansımalarının sinemada açık biçimde görüldüğü üzerinedir. İktidar için öznenin yansıdığı alanlardan birinin sinema olduğu dikkate alındığında özneliğin sinema filmindeki karakterlerle okunması mümkün olmaktadır. Burada fikirlerine başvurulabilecek düşünürün Jacques Lacan olduğu söylenebilir. İktidar için öznenin sinemadaki yansımalarını sinema ve toplum arasındaki ilişki bağlamında çözümleyen Jacques Lacan, bahsi edilen yansımanın "ayna metaforu" ile açıklanabileceğini belirtir. Aynanın toplumsalın metaforu olduğunu ifade eden Lacan, onun toplumsaldaki bağımlılığı yansıttığını beyan eder (Cléro, 2011, s. 119). Lacan'ın bu tespitinden yola çıkıldığında öznenin toplumsal için olduğu ve sinemanın, öznenin bağımlılığını açığa çıkaran bir işlevinin olduğu söylenebilir. Bu bağlamda sinemanın, öznenin içinde bulunduğu bağımlılığı yansıttığını söylemek mümkündür (Diken & Lausten, 2016, s. 28-29).

Öznenin durumunun sinema filmi üzerinden analiz edilmesinin ikinci nedenine gelindiğinde ise toplumsal gerçeklik ile olan ilişki karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda toplumsal gerçekliğin çözümlendiği alanlardan birinin sinema olduğunu belirtmek mümkündür. Bunun önemli bir nedeni, sinemanın gerçeği hem temsil etmesi hem de göstermesidir. Bu açıdan sinemanın toplumsalın bilinç dışı olduğu ifade edilebilir. Toplumsalın bilinç dışı olarak sinema, toplumsalın teşhisine katkıda bulunmaktadır (Diken & Lausten, 2016, s. 22-24). Bu nedenle sinema, resmettiği toplumun ayrılmaz bir parçası olur.

Toplumsal alanın önemli bir parçası olan iktidar bağlamında öznenin sinemadaki temsili, Emin Alper tarafından çekilen *Kız Kardeşler* filmde incelenmektedir. Filmde iktidar odağı olarak verilen karakter karşısında diğer karakterlerin sergiledikleri eylemler ile bağımlılığa meftun olma hallerinin toplumsalın içindeki öznenin fotoğrafını sunduğu ileri sürülebilir. *Kız Kardeşler* filminin Türkiye sinemasında iktidarı içselleştiren psişe sahibi özneyi net biçimde gösteren özgün bir film olduğu iddia edilebilir. Bu nedenle filmdeki karakterlerin Butler'ın öznelliğe bakışı bağlamında okunmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Filmdeki iktidara bağımlılık ile özneleşen karakterlerin çözümlenmesinden yola çıkılarak toplumsal alanın bir parçasının tasvirinin yapılmış olunacağı umulmaktadır.

Öznenin iktidar için olma durumunun sinemada incelenme nedenleri aktarıldıktan sonra *Kız Kardeşler* filminin nasıl bir içerikle analize tabi tutulacağını anlatmak yerinde olacaktır. Psişe kavramının iktidarı içselleştirerek idrak edilebilirliğe erişme boyutu bağlamında filmdeki karakterler değerlendirilecektir. İktidarın karakterler tarafından içselleşmesine "dönüştürülme", "tutkulu bağlılık" ve "tekrar" merkezinde anlam verilecektir. Bu açıdan Reyhan (Cemre Ebüzziya), Nurhan (Ece Yüksel) ve Şevket (Müfit Kayacan) karakterleri dönüştürülme çerçevesinde okunacaktır. Dönüştürülme kavramı, kendini suçlu hissederek iktidara tabi olmakla anamlanacaktır. Suçluluğundan kurtulmak için tabi olan Şevket ile birlikte Veysel (Kayhan Açıkgöz) karakteri tutkulu bağlılık çerçevesinde değerlendirilecektir. Tutkulu bağlılık sayesinde Şevket ve Veysel'in idrak edilebilirliğe eriştikleri iddia edilecektir. Şimdiye kadar sözü edilen dört karakterin iktidar simgesi olan Necati (Kubilay Tunçer) ve kimi zaman gıyabında bahsedilen ve film boyunca görünmeyen eşi Neriman karakteri karşısındaki performansları ise performativite içerisinden okunacaktır. Performativite kavramı ise tekrar merkezinde tahayyül edilecektir. Nihai olarak iktidarın tecessüm ettiği Necati ve Neriman karakteri haricinde isimleri zikredilen tüm karakterler tabi olarak özneleşme ve idrak edilebilirliğe erişme boyutu üzerinden okunacaktır. Bahsi edilen okuma çabası, Butler'ın öznelliğe bakışı içerisinden gerçekleştirilecektir. Butler'ın özneye yaklaşımı, yukarıda da ifade edildiği üzere dönüştürülme, tutkuyla bağlılık ve tekrar mekanizmaları üzerinden anlatılacaktır. Bu açıdan öncelikle Butler düşüncesinde dönüştürülme denk düşen öznenin soykütüğünün incelenmesi gerekmektedir.

Kendini Suçlayan Psişe: Butler Düşüncesinde Öznenin Soykütüğü

Butler, özneliği özlerle ilgili olarak değerlendirmeyen, bu açıdan özneyi, öznenin içinde bulunduğu zaman ve mekânla ilintili olarak ele alan bir düşünceye sahiptir (Uçak & Demir, 2018, s. 33). Bu noktada akla gelen soru, Butler düşüncesinde öznenin nasıl bir şart içerisinde bulunduğu üzerinedir. Bu soruya verilebilecek cevap, yukarıda da bahsedildiği üzere, Butler düşüncesinde öznenin iktidar ve tabiiyet ortamında bulunduğudır. Butler'a göre özne olmak, hem iktidarın hem de öznenin psikik yapısından kaynaklanan bir durumdur. Bu bağlamda Butler için iktidarın karşısında öznenin madun edilmesi, iktidarın sadece bir yönüne denk düşmektedir (2005, s. 10). Foucault'nun iktidar kavramından yola çıkan Butler'a göre, iktidarın baskıcı olmakla birlikte özneyi söylemle inşa eden bir yapı olduğu dikkate alındığında öznenin varoluşunun gerekli şartı haline geldiğini de dikkate almak gerekmektedir.

İnsanın iktidar karşısındaki konumu üzerine düşünen Butler, birey ya da kişi gibi kategorilerden ziyade eleştirel bir kategori olarak düşündüğü "özne" kavramını kullanır. Butler'ın özne kavramını eleştirel bir kategori olarak değerlendirmesinin nedeni, onu özerk görmemesinden dolayıdır (2005, s. 19). Butler'a göre özne (*subject*), "tabi olan", "kul olan" gibi anlamları ihtiva etmektedir. Bu açıdan kişinin tabiiyet aracılığıyla özne olmasını mümkün kılan mekanizma, iktidar ya da yasadır. Dolayısıyla maduniyeti var eden yasanın ya da iktidarın olmadığı yerde bir öznenin bahsetmek mümkün değildir. Nihai olarak Butler için tabiiyetin varoluşsal bir gerçeklik olduğu yerde öznenin varlığından bahsetmek mümkün olabilmektedir.

Butler'ın ifade ettiklerinden yola çıkarak öznenin tabiiyet ile mümkün hale geldiği dikkate alındığında öznenin tabiiyete neden ihtiyaç duyduğunun da açıklanması yerinde olacaktır. Damla Uçak'ın ifade ettiği gibi bu soruya cevap vermek isteyen Butler, tabiiyeti açıklarken G. W. Friedrich Hegel, Friedrich Nietzsche ve Sigmund Freud'a başvurur. Bu anlamda Butler'ın; Hegel'in mutsuz bilinç, Nietzsche'nin kara vicdan, Freud'un kültür ve melankoli kavramları arasında bağlantı kurarak özneliğe ilişkin düşüncesini oluşturduğu ifade edilebilir (Uçak, 2017, s. 2). Butler, bu bağlantıyı dönüşlülük üzerinden kurar. Bundan dolayı dönüşlülükten kaynaklanan ortaklıklara odaklanır. Dolayısıyla Butler düşüncesindeki öznenin soykütüğünde Hegel, Nietzsche ve Freud'un dönüşlülük merkezinde okunmasının etkisinin olduğu ileri sürülebilir.

Butler, öznenin tabiiyeti nasıl arzular hale geldiğine ilişkin yanıt ararken ilk olarak Hegel'i merceğine yerleştirmektedir. Uçak ve Songül Demir'in aktardığı gibi Butler'ın burada odaklandığı tema, Hegel'in birey düşüncesi ve bu düşüncenin özünde yer alan tanınma ya da kabul görme isteğidir. Bu anlamda Butler, Hegel düşüncesinde bireyin kabul görmeyi istediği andan itibaren özneleşmeye başladığını düşünür. O halde burada sorulması gereken soru, kabul görme isteğini oluşturan mekanizmanın niteliği üzerine olmalıdır. Butler'ın bu soruya verdiği cevap, söz konusu mekanizmanın yolculuk ile bağlantılı olduğudur. Bu anlamda birey, deneyimlediği yolculuk aracılığıyla tanınma arzusunu beslemekte ve özneleşmeye başlamaktadır (Uçak & Demir, 2018, s. 33).

Hegel düşüncesinde bireyin tanınma arzusu taşıdığı kabul edildiğinde sorulması gereken soru, kimin tarafından tanınmayı istediği üzerine olacaktır. Butler, Hegel düşüncesinde bireyin başkası tarafından tanınmayı amaçladığını belirtir. Bu açıdan bireyin özne olarak varoluşu başkasının varoluşuna bağlı haldedir (Uçak & Demir, 2018, s. 34-35). Başkası ile ilişkiye geçen birey, edilgin durumdan etkin duruma geçecektir.

Butler, etkin konumdan edilgen konuma geçişin Hegel düşüncesinde yer alan köle-efendi diyalektiğinde canlı biçimde görüldüğünü ifade etmektedir. Bu ilişkide her iki taraf da kabul görme arzusu taşımakta ve bunun için savaşılmaktadır (Hegel, 2011, s. 122). Bu savaşın ilk raundunun sonucunda efendi köleye galip gelmekte ve köle tarafından tanınır olmaktadır. Bu aşamada köle efendiye tabi olmakta, ondan bağımsız bir varlık geliştirememekte, efendisinin isteği onun da isteği haline gelmektedir (Butler, 2005, s. 41).

Butler'a göre köle ve efendi arasındaki diyalektik ilişkinin ikinci aşaması ise kölenin efendisi için sarf ettiği emeğin farkına vararak öz bilinç kazanmasıyla başlamaktadır. Bu anda köle, dönüştürücü olanın kendisi olduğunun farkına varmakta ve kendi gerçekliğini kavramaktadır. Efendisine duyduğu korkuyu kendisinin yarattığını anlaması da uzun sürmez. Köle emek sarf ettiği oranda etkin hale gelmekte ve içerisinde bulunduğu tabiiyeti dönüştürmeye doğru yaklaşmaktadır. Ne var ki köle, bahsi edilen dönüştürme potansiyelini aktif hale getirmekten imtina edecektir. Böylelikle kendisini içerisinde yaşadığı tabiiyeti kabullenir hale getiren köle, dönüştürücü olmaktan da uzaklaşacaktır. Köleyi dönüştürücü olmaktan geri tutan en önemli sebep, efendinin vicdanının kölenin kendi vicdanı olmasıdır (Butler, 2005, s. 11). Bu noktada köle kendisini suçlayarak mutsuz bilince varmakta ve efendisine tabiiyeti psikik

bir duruma erdirmektedir. Bu bağlamda efendisine tabi olmayı içselleştiren köle, tabiiyete dönmüş olmaktadır.

Butler'ın öznelliğe ilişkin düşüncelerinin soykütüğünün Hegel ile ilgili parçası özetlenecek olursa efendi ile köle arasındaki ilişki ile karşılaşıldığını söylemek mümkündür. Sözü edilen ilişkinin ikinci aşamasında emeğiyle efendisi karşısında özgürleşen köle, kendisini suçlayarak mutsuz bilince ermekte ve efendisinin iktidarına geri dönmekte, özköleleşmektedir (Butler, 2005, s. 38). Bu anlamda Butler'a göre tabiiyete geri dönen özne ile dönüşlülük mekanizması sorunsuz biçimde işlemektedir.

Butler'ın özne olmaya dair düşüncesinin soykütüğünde Hegel'den sonra yer verdiği ikinci düşünür Nietzsche'dir. Hegel değerlendirmesinde olduğu gibi Nietzsche okumasında da Butler'ın dönüşlülük merkezinde öznelliği değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Özneyi iktidara tabi oluşuyla algılayan ve bu maduniyetin nedenlerini irdeleyen Butler'ın, Nietzsche'nin toplum içinde yaşayan bireye bakışı üzerinden dönüşlülüğü anlamlandırdığı görülmektedir.

Nietzsche düşüncesinde bireyin nasıl anlamlandığına bakıldığında toplum içinde yaşayan bir varlık ile karşılaşıldığı ifade edilebilir. Bu kapsamda Nietzsche, bireyin toplum karşısında ilk aşamada özgür olduğunu söylemektedir. Ancak Nietzsche'ye göre bireyin toplum karşısındaki özgürlüğü uzun süreli olamayacaktır. Zira bireye avantaj sağlayan toplum uzun vadede bireye karşı alacaklı durumuna gelecektir. Sözü edilen alacağın özgür olan bireyin kurallara uymadığı sanrisından kaynaklandığını belirten düşünür, alacaklı olan toplumun bireye ceza verme hakkının doğduğunu dile getirmektedir. Nietzsche'ye göre cezanın içeriğinde bireyde suçluluk duygusu uyandıracak, bu duygudan dolayı onu iktidara tabi bir özneye dönüştürecek bir güdü bulunmaktadır (2013, s. 99-100).

Nietzsche düşüncesinde toplum karşısında kendini suçlayan bir psişe örneği olan birey, kara vicdanın taşıyıcısıdır. Nietzsche düşüncesini yorumsayan Butler'a göre kara vicdanın taşıyıcısı özne, acı üzerinden kendisini var kılmaktadır. Ancak bu acının farklı bir içeriğinin olduğunu ifade eden Butler, acının esasında neşeye işaret ettiğini beyan eder. Net biçimde ifade etmek gerekirse Butler'a göre toplum karşısında acı duyarak kara vicdan sahibi olan özne, toplumdaki kaynaklı iktidara tabi olmaktan memnuniyet duymaktadır (2005, s. 71-75).

Butler'ın özneye ilişkin düşüncesinin soykütüğündeki Nietzsche yorumu özetlenecek olursa, kendisini suçlayan öznenin toplumdaki kaynaklı iktidara tabi olarak suçluluk duygusundan kurtulduğu fikrinin ana

tema olduğu söylenebilir. Nietzsche düşüncesini kendini suçlayan kara vicdan sahibi psişe olarak yorumlayan Butler, başlangıçta özgür olan bireyin iktidara tabi özneye dönüştüğünü, bu açıdan dönüşlülük mekanizmasının Hegel’de olduğu gibi kusursuz biçimde işlediğini ifade etmektedir.

Butler’in özneye bakışını irdelerken karşılaşılan üçüncü düşünür Freud’dur. Hegel ve Nietzsche örneklerinde olduğu gibi Freud incelemesinde de Butler, kendisini suçlayan psişeye sahip özneliğin izlerini aramaktadır. Bu anlamda Butler’in Freud’un düşüncesini kendini suçlayarak maduniyeti içselleştiren özne bağlamında okuma edimine girdiği belirtilebilir.

Psişe merkezinde kendiliğin oluşum sürecini inceleyen Freud’un Butler düşüncesine payanda olmasının nedeni, kendiliğin toplum içindeki durumunu aktarmasıdır. Toplum içinde yaşayan bireyin içgüdü tatminini reddetmek durumunda kaldığını ifade eden Freud, toplumun tatminini reddeden bireylerden oluştuğunu dile getirmektedir. Freud’a göre, bu durum karşısında birey güçsüz kalmaktadır (2011, s. 55).

Bireyin içgüdülerini yaşayamayarak toplumsallaştığını gözlemleyen Freud, bu durumda tatminden de uzak kalacağını düşünmektedir. Freud’a göre içgüdüleri yasaklanarak toplumsallaşabilen birey, sevgiden de uzak kalacaktır. Bu durumda melankoliye müptela olmuş bir toplumsallık belirecektir (Freud, 2011, s. 30).

Melankoliyi bireyin kaybettiği şeyden kopamama hali olarak tanımlayan Freud, melankoli içerisine düşmüş bireyin kaybettiği içgüdülerin yasını tutmaktan dahi men edileceğini beyan eder (2015, s. 30-31). Böyle bir durumun kendilik duygusunda azalmaya neden olduğunu ifade eden Butler, özneliğin bu yoksunluk ile belirmediğini söylemektedir (2014a, s. 122). Butler’a göre bu yoksunluk ile kendini suçlayan özne, bu suçluluk duygusu ile toplumsal iktidara tabi olmakta ve bu şekilde deva bulmaya çalışmaktadır.

Hegel, Nietzsche ve Freud’un özne ve iktidar üzerine geliştirmiş oldukları görüşlerinden de anlaşılacağı üzere başlangıçta kısmi olarak özgür konumda bulunan birey, ilerleyen zamanda kendisini suçlu hissederek iktidara tabi olmakta ve bu şekilde özneleşmektedir. Özneliğe ilişkin düşüncesini inşa ederken her üç düşünürden de yararlanan ve üçünde de dönüşlülük kavramını keşfeden Butler, özneliğin mahkûm olduğu dönüşlülüğü, *drag* kavramı merkezinde okumayı tercih etmektedir. Drag kavramının öznenin üzerindeki iktidarı açığa çıkarma boyutu bu-

lunduğunu belirten Butler, aynı zamanda iktidarı idealleştirme boyutuna da sahip olduğunu ifade eder (2014b, s. 178-179; 2014a, s. 224-227). Bu anlamda Butler düşüncesinde iktidarın getirdiği tabiiyeti açığa çıkaran bireyin ilerleyen zamanda bu durumu idealleştiren bir öznelliğe evrildiğini görmek mümkündür.

Öznenin soykütüğünde tabiiyetin olduğu dikkate alındığında, onun neye tabi olduğu sorusu ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte öznenin tabi olmakla ne elde ettiği de ikinci bir soru olarak belirmektedir. Bu anlamda her iki sorunun cevabının ayrıntılı olarak verilmesi için Butler düşüncesinde öznenin tabi olduğu iktidar ile tutkuya dayalı ilişkisinin incelenmesi yerinde olacaktır.

İdrak Edilmeye Tutkuyla Bağlı Psişe: Butler Düşüncesinde İktidar ve Özne İlişkisi

Kendini suçlayan psişenin varlığının özneliğin boyutlarından bir tanesi olduğu dikkate alındığında, öznelliğe biçim veren başka unsurların olup olmadığı sorusu belirmektedir. Bu noktada özneliğin anlaşılması açısından Butler, özne ve iktidar arasındaki ilişkinin psişik boyutunun da irdelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Butler, özne ve iktidar arasında tabiiyete dayalı ilişkiyi Louis Althusser ve Foucault'nun değerlendirmelerinden yola çıkarak okur.

Butler'ın, bireyin iktidar karşısındaki konumunu açığa çıkarırken Althusser'den aldığı kavram, "çağırma"dır. Öznenin inşasının çağırma ile gerçekleştiğini belirten Althusser, polisin bireye "Hey, sen!" hitabı ile öznenin kurulduğunu ifade etmektedir (Butler, 2014b, s. 173). Althusser'e göre bu andan itibaren polis, bireye korku aşılama suretiyle onu yasaya tabi kılmaktadır. "Hey, sen!" diye bireye seslenen polis, bireyin özneye dönüşümünü başlatmış olmaktadır. Bu bağlamda Butler'a göre "Çağırma teorisi, öznenin arkasına döndüğü ve ardından kendisine seslenirken kullanılan kavramları kabul ettiği toplumsal bir sahne sunar görünmektedir" (2005, s. 102).

Çağırma eylemi ile beliren özneyi iktidara tutkulu olmakla itham eden Butler, öznenin bu tutkun hal ile iktidarın suç ortağı olduğunu ifade eder. Butler'a göre öznenin böyle bir suç ortaklığını kabul etmesinin nedeni, iktidarın ona vaat ettiği kimlikten kaynaklanmaktadır. Bu anlamda iktidarın vaat ettiği kimliği edindiğinde özne, tanınır ve idrak edilir konuma erişmiş olacaktır (Butler, 2005, s. 104).

Özne ve iktidar arasındaki ilişkiyi çözümlenmeyi amaçlayan Butler'ın Althusser'den sonra merceğine aldığı ikinci düşünür Foucault'dur. Butler'ın kendi özne formülasyonuna Foucault'yu dâhil etmesinin nedeni, Foucault'nun iktidara dair geliştirdiği perspektiftir. Bu açıdan Foucault'nun özne ve iktidar arasındaki ilişkiyi okuma biçimi anlaşıldığında Butler'ın özne ve iktidar arasındaki ilişkiyi okuma tarzını anlamak daha kolay olacaktır.

Foucault, iktidar üzerine araştırmalarına iktidarın baskıcı olduğu, devlet içerisinde iktidarı elinde tutan belirli kişilerin olduğu ve bu kişilerin baskı uyguladığı gibi tezleri reddetmekle başlar (Best & Kellner, 2011, s. 69). Zira Foucault'ya göre iktidar, 17. yüzyıldan itibaren her yere sızmış durumdadır. Baskıcı bir karaktere sahip olmakla birlikte bireyleri öznelerle dönüştüren bir özelliğe de sahiptir. Bu anlamda modern dönemde iktidar; aile, cinsel yaşam, delilik, eşcinsellik ve kadın erkek ilişkileri gibi pek çok ilişki biçimini belirlemektedir (Foucault, 2011, s. 191). İktidarın belirleme edimini *Cinselliğin Tarihi* eserinde mekanizma olarak tanımlayan Foucault, bu mekanizmanın kendisine tabi duruma getirdiği güçler olduğunu ifade etmektedir. Bu anlamda Foucault'ya göre iktidar, tabi olan güçleri denetleyen, çoğaltan ve üreten bir mekanizma niteliğindedir (2007, s. 102-104).

Foucault'nun iktidara bakışını aktardıktan sonra, Butler'ın Foucault okumasına değinmek gerekir. Butler, Foucault'ya başvurmasının en önemli nedenini şu şekilde ifade etmektedir: "Foucault'yu takip ederek iktidarı öznenin kurucusu, varoluş koşulu ve onun arzusunun yörüngesi olarak anlarsak, o zaman iktidar yalnızca karşı koyduğumuz değil, aynı zamanda varoluşumuz için bağlı olduğumuz, varlığımızı içinde barındırdığımız ve sakladığımız bir şey halini alır" (2005, s. 9). Butler'ın ifadesinden de anlaşılacağı üzere Foucault, iktidarın bireyi baskılayan tarafı ile birlikte özneleştirilen tarafını da açığa çıkardığı için Butler tarafından özne ve iktidar arasındaki denkleme dâhil edilmektedir. İktidarın özneleştirilen tarafının tabiiyet ile ilişkili olduğunu belirten Butler, öznenin iktidar tarafından tabi hale getirilmeyi arzuladığını beyan eder. Butler'a göre tabiiyet, toplumsal yaşamda varlık kazanmak, kabul görmek, tanınmak ve idrak edilmek için arzulanan bir şeydir. Varlık kazanmanın, varoluşun niteliği üzerine bir soru belirdiğinde Butler, bu niteliğe ilişkin olarak şöyle yazar:

Kendi varlığının tanınması için kendisinin yaratmadığı kategori, kavram ve adlara bağlı olan özne, kendi varlığının göstergesini kendi-

sinin dışındaki hem egemen hem de umursamaz bir söylemde arar. Toplumsal kategoriler, maduniyet ve varoluşu bir arada imlerler. Bir başka deyişle özneleşme sürecinde varoluşun bedeli maduniyettir (2005, s. 27).

Öznenin tabi olarak var olduğunu belirten Butler'ın ifadesinden de anlaşılacağı üzere, varoluş, öznenin belirleyicisi olmadığı toplumsal kategorilere tabi tutulması ile mümkün olmaktadır. Toplumsal kategoriler bireyi var kılarken maduniyeti öznenin yazgısı haline getirmektedir.

Butler düşüncesinde özneliğin ikinci boyutu olan özne ve iktidar ilişkisi çerçevesinde öznenin iktidara tabi olduğu, tabiiyeti arzulan ve bu arzu sayesinde idrak edildiğini belirtmek mümkündür. Özne ve iktidar ilişkisi çerçevesinde toplumsal kategorilere tabi olarak var olan ve tabiiyeti arzulan öznenin beklenen şey, kendisini tabi kılan normları tekrar etmesidir. Zira özne ancak bu tekrar ile varlığını güvenceye alabilecektir (Butler, 2005, s. 35). Bu noktada Butler düşüncesinde özneliğin üçüncü boyutu olarak karşımıza çıkan tekrarın incelenmesi yerinde olacaktır.

Tekrar ile Yeniden İnşa Edilen Psişe: Butler Düşüncesinde Performatif Öznelik

Çalışmanın bütününde ifade edildiği üzere Butler düşüncesinde özne, tabiiyet sayesinde idrak edilirlğe ulaşabilmektedir. Öznenin var oluşunu mümkün kılan tabiiyet, iktidar tarafından üretilen normların benimsenmesi ile vuku bulmaktadır. Bu noktada belirtilmesi gereken husus, normların sürekli olarak yinelenmektedir. Sürekli olarak yinelenen normlar karşısında özne de sürekli bir yinelenmenin ve tekrarın alanı olmaktadır. Butler düşüncesinde yinelenebilirlik durumu, "performativite" olarak tanımlanmaktadır (Butler, 1997, s. 147; 2014a, s. 68).

"Performatif" kavramı, yirminci yüzyılın önde gelen dil felsefecilerinden biri olan John Langshaw Austin'e aittir. Kavram; icra etmek, gerçekleştirmek, sahnelemek gibi anlamlara gelen "to perform" fiilinden türetilmiştir (Burke, 2008, s. 128; Demir-Oralgül, 2016, s. 52).³ Önceleri dile

3 Performatif kavramından bahsederken John Langshaw Austin ile birlikte Richard Schechner tarafından üretilen performans kavramından da bahsetmek gerekmektedir. Performans kavramının icra etmek anlamına geldiğini ifade eden Schechner, icranın olmak, yapmak, yaptığını göstermek ve yaptığını göstermeyi amaçlamak üzere dört şekilden oluştuğunu belirtir. Burada yaptığını göstermek öne çıkmaktadır. Yaptığını göstermek, eylemi seyirciye ulaştırmaktır. Bu noktada performansın sahnelemek olduğu söylenebilir (Çelikçapa, 2014, s. 52).

ilişkin olarak beliren kavram, 1960'lı yıllardan itibaren sanat, antropoloji, sosyoloji, iktisat ve yeni kültür tarihi alanlarında kullanılmıştır. Performatif kavramı ile inşa edilen bir gerçeklik imlenmektedir. Buna göre gerçek, yeniden ve farklı bir içerikle süreklilik içerisinde inşa edilmektedir (Demir-Oralgül, 2014, s. 56).

Performatif kavramını Austin'den ödünç alan Butler, Jacques Derrida'dan aldığı atıfsallık çerçevesinde kavramı yorumlar (2014b, s. 20). Derrida'nın performatif kavramını bir norma bağlılıkla tanımlamasından hareket eden Butler, kavramı yasaya atfeder (2014b, s. 24 ve 265). Sözü edilen atfı, yasayı uygulayan yargıcın eylemi üzerinden gösterir (2014b, s. 156). Buna göre yargıç, iktidarın çıkardığı yasaya atıfla karar verirken sergilediği performatif eylemle normu yeniden üretmiş olur.

Austin ve Derrida'dan yola çıkarak performativite kavramını yeniden yorumlayan Butler, bu kavramın toplumsal cinsiyet⁴ kategorisinde görüldüğünü ifade etmektedir. Bu anlamda ırk ve sınıf gibi kategorilerin yüklenilmesiyle oluşan öznelik, Butler düşüncesinde toplumsal cinsiyet kategorisini de sürekli biçimde yüklenmektedir (Demir-Oralgül, 2014, s. 57). Aslı Gön'ün aktardığı gibi Butler'a göre bu andan itibaren öznelik, performatif bir inşadan bağımsız düşünülemez. Butler'a göre toplumsal cinsiyetle yüklenmiş özneliğin performatif, bir diğer deyişle tekrara dayalı yinelenebilir bir edimle inşa edilmesi, doğal, sabit ve verili bir kimlik varsayımını ortadan kaldırmaktadır (Gön, 2016, s. 17).

Butler perspektifinden *Kız Kardeşler* filmindeki karakterleri değerlendirmeden önce Butler'ın özneliğe bakış açısını özetlemek yerinde olacaktır. Öznelik kavramının soykütüğünü araştıran Butler, kavramın tek boyutu olmadığını belirterek işe başlar. Kavramın etkin boyutu ile birlikte edilgin bir boyutu olduğunu belirten Butler, söz konusu kavramın edilgin tarafını açığa çıkarmaya çalışmaktadır. Özneliğin tabiiyet ile malul olduğunu belirten düşünür, bu tabiiyet sayesinde öznenin iktidar nezdinde idrak edilirliliğe ulaştığını ifade eder. Butler'a göre iktidarın anlamı belirlediği ortamda özne bu anlam ile belirlenmektedir. İktidar tarafından üretilen anlamın süreklilik içinde yinlendiği bir durumda öz-

4 Gön'ün de aktardığı gibi, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının farklılık gösterdiğini belirten Julia T. Wood, cinsiyetin biyoloji ile var olurken, toplumsal cinsiyetin sosyal olarak inşa edildiğini ifade eder. Wood'a göre cinsiyet genetik ve biyolojik etkenlere dayanan bir sınıflandırmayı imlerken, toplumsal cinsiyet sosyal etkileşimler sonucunda kurulan bir kategoriye ima etmektedir. Bu açıdan Wood'a göre cinsiyet kavramının aksine toplumsal cinsiyet kavramı doğuştan ve sabit kategorileri içermemektedir (Gön, 2016, s. 10).

nellik de tekrara dayalı yinelenebilir performativite ile inşa edilmektedir.

Butler'ın öznellik konusunda en önemli katkısının tabiiyet koşullu idrak edilme hususunda olduğu söylenebilir. Bu noktada öznenin tabiiyet ile var olabilmesinin toplumsal, siyasal ve kültürel alanda farklı yansımalarının olduğunu ifade etmekte bir beis bulunmamaktadır. *Kız Kardeşler* filmindeki karakterlerin Butler düşüncesindeki öznellik açısından değerlendirilmesi ile tabiiyete dayalı özneliğin kültürel alandaki yansımalarının açığa çıkarılması amaçlanmaktadır.

Kız Kardeşler Filminde Öznenin Serencamı

Emin Alper'in senaryosunu yazdığı ve yönettiği *Kız Kardeşler*, kasabaya besleme olarak gönderilmiş farklı yaşlardaki üç kız kardeşin hikâyesi üzerine kurgulanan bir filmidir. Besleme olarak gittikleri evlerde tutunamayan kardeşlerin köydeki yaşamlarının konu edildiği filmde, özne konularının irdelendiği görülmektedir.

Butler düşüncesinde özneliğin tabiiyet ve maduniyet ile eşlendiği dikkate alındığında *Kız Kardeşler* filmindeki karakterlerin de bu düşünce perspektifinden yorumlanabileceği söylenebilir. Bu açıdan kardeş olan Reyhan, Nurhan ve Havva (Helin Kandemir) karakterlerinin iktidar karşısında hem tabi hem de madun olarak idrak edilen özneliğe ulaştıkları anlaşılmaktadır.

Reyhan, Nurhan ve Havva karakterleri özelinde akla gelen soru, üç kız kardeşi tabiiyet ve maduniyete mahkûm edenin ne olduğu üzerinedir. Bu soru kapsamında karşılaşılan cevap, beslemeliktir. Daha açık bir biçimde ifade etmek gerekirse, filmde üç kız kardeşi tabiiyet ve maduniyete bağımlı kılan mekanizmanın adı beslemelik olarak seyirciye sunulmaktadır. Beslemeliğin özneyi ne tür bir tabiiyete bağlı kıldığı Emin Alper'in şu ifadesinde net biçimde görülmektedir:

Doğup büyüdüğüm kasabada (beslemelik) çok yaygın bir uygulamaydı. Hep iç burkucu bulduğum bir haldi o kızların hali. Köylerindeki ailelerden gelip yeni yaşamlarına ayak uydurma çabaları, saç kesimlerinden kıyafetlerine o ailenin eşit bir üyesi olmadıklarının hep hatırlatılması, ailenin asli üyelerinin gördükleri muameleyi görmemeleleri... Bir yandan da bütün bunlara rağmen, yeni hayatlarını köydekine tercih etmeleri... Bu hal, baştan sona acıklı geliyordu bana... (Arman, 2019).

Alper'in yukarıda yer alan ifadesinin ilk cümlesinden beslemeliğin adeta bir hakikat yasası olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Alper'in ifadesinde beslemeliğin bireyi iktidara maruz bırakan bir mekanizma olarak açığa çıktığı görülmektedir. Ayrıca beslemeliğin, bireyi eşitsiz bir ilişkinin ortasında da bıraktığı yargısı belirmektedir. Alper'in ifadesi Foucault ekseninde yorumlandığında, iktidarın beraberinde getirdiği eşitsiz ilişkiye maruz kalan bireyin buna rağmen hakikat yasasını kabul ederek bu durumu arzuladığı, bu andan itibaren özne olduğu söylenebilir (Foucault, 2014, s. 63). *Kız Kardeşler* filmi özelinde kardeşlerin maduniyet durumunu arzulamasının nedeninin evvela köydeki yaşama dönmek istememelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Köydeki yaşamın beslemelik ve onun getirdiği tabiiyetten daha kötü olarak algılandığı, bu anlamda tabiiyetin özne açısından evlâ bulunduğu filmin ilk sahnelerinde Şevket'in, kardeşlerin annesinden aktardığı şu sözlerde açıkça görülmektedir:

Onun da [annenizin de] kardeşlerinin hepsini besleme vermişler zamanında. Ama sonra bir kere bile dönüp uğramamışlar köye. Ben bu köyde kaldım da vara vara sana vardım diye yüzüme laf çarpardı rahmetli. Çok imrenirdi kardeşlerine. Hep derdi ki ben kızlarımı gerekirse besleme vereceğim ama ille de şehirden evlendireceğim.

Kardeşlerin annelerinin ağızından aktarılan ifadelerden de görüleceği gibi köydeki yaşam karşısında kasabadaki maduniyet özne tarafından tutkuyla arzulanmaktadır. Bu anlamda köydeki yaşamın kasabadaki beslemelik yaşamından bile kötü olduğu sanrısı annelerinden üç kardeşe intikal etmiştir. Bu anlamda kız kardeşlerin gerek anneleri, gerek teyzeleri gerekse kendilerinin beslemelik ve bundan kaynaklanan koşulları daha kabul edilir buldukları anlaşılmaktadır.

Öznelik hallerine ilişkin olarak filmde karşılaştığımız şey, Necati ve eşi haricindeki tüm öznelerin tabiiyetten başka bir durumu tahayyül edemez halde oluşlarıdır. Bununla birlikte Reyhan, Nurhan ve Havva'nın tabiiyete maruz kalma konusunda zaman zaman çekişme içerisinde olduklarına da rastlanmaktadır. Nitekim Necati ve Neriman'ın evinde tutunamayan ortanca kardeş Nurhan'ın, kardeşi Havva'ya sarf ettiği şu söz beslemelikten kaynaklanan maduniyeti deneyimlemede kardeşler arasındaki çekişmeyi göstermektedir: "Bana bak Havva hanım, hiç heveslenme yerime geri döneceğim". Nurhan'ın Havva'ya sarf ettiği bu sözden sonra ablası Reyhan ile de tabiiyeti deneyimleme konusunda çekişme içerisine girdiği görülmektedir. Reyhan ve Nurhan karşısında Havva'nın

ise Necati'nin evine besleme olarak gideceğini öğrendiği andan itibaren çantasını hazırda bekleterek cevap verdiği görülmektedir.

Beslemeliğin iktidar, tabiiyet ve maduniyet getirdiği dikkate alındığında üç kardeşin ancak beslemelik ve tabiiyet ile anlaşılır özne olabilirdikleri, bundan dolayı beslemeliği tercih ettikleri fikri akla gelmektedir. Öznenin tabiiyet boyutunu ifşa eden Butler'ın şu ifadesinin üç kardeşin tercihini açıklamada yarar sağladığı belirtilebilir:

Bireyler öznenin yerini doldurmak üzere gelirler ve anlaşılabilir olmaları ancak öncelikle dilde kurulmalarına bağlıdır. Özne, bireyin anlaşılabilirlik kazanması ve bunu yeniden üretebilmesi için gereken bir fırsat, bireyin varlığının ve failliğinin dilsel koşuludur. Hiçbir birey tabii olmadan ya da özneleşme süreci yaşamadan özne olamaz (2005, s. 18).

Butler'ın öznellik üzerine ileri sürdüğü düşüncesinden de anlaşılacağı üzere özne, tabiiyet ile iktidar nezdinde idrak edilir olabilmektedir. Tabiiyete tutkulu halin *Kız Kardeşler* filmindeki yansıması, üç kardeşin kasabada beslemelik üzerine taşıdıkları arzuda net biçimde görülmektedir. Kardeşler, tabiiyete tutkun beslemelik yapma istekleri ile iktidarın cisimleştiği Necati nezdinde anlaşılabilirliğe erişmektedir.

Öznenin tabiiyete istekli olmasının önemli bir nedeni idrak edilirlğe erişme isteği olmakla birlikte suçluluk duygusunun da önemli başka bir neden olduğu yukarıda belirtilmişti. Suçluluk duygusuna sahip öznenin filmdeki yansıması Reyhan ve Nurhan karakterlerinin ifadelerinde görülmektedir. Üç kız kardeş arasında iktidarın göstereni olan Necati ve Neriman ile ilk karşılaşan kişi olan Reyhan, kasabada ve dolayısıyla Necati'nin ve Neriman'ın evinde tutunamamış olmaktan suçluluk duyan bir karakter olarak film boyunca performans sergilemektedir. Reyhan'ın küçük kardeşi Havva ile girdiği diyalogunda suçluluk duygusunun şu şekilde açığa çıktığı görülmektedir:

Ah kuzum benim, sen de benim gibi saf olma. Ben buradan kafamda bitle, yırtık pırtık donla vardım o eve. Beni Neriman çekip çevirdi. Önce yıkadı, üzerime kıyafet aldı. Sonra kadına benzetti. Ama ben nankörlük ettim Neriman'a. İnsanoğlu nankördür işte. Sen nankör olma. Diyeceğim şu: Ben köyden gittiğimde bitli bir Reyhan'dım. O evde kendimi kadın sandım. Yetmedi, kendimi evin hanımı sandım. Sonra bir açtım gözümü gene köy evindeyim.

Reyhan'ın filmdeki repliğinden de anlaşılacağı üzere iktidara karşı suçluluk duygusu özne oluşun unsurlarından birisi olarak karşımıza çık-

maktadır. Butler'ın Nietzsche okumasında da ifade ettiği üzere Reyhan'ın repliğinde kara vicdan sahibi öznenin esintileri açık biçimde görülmektedir. Film kapsamında dikkat edilmesi gereken husus, kara vicdan sahibi özneliğin aşılmasının Hegel'de ifadesini bulan efendinin iktidarına geri dönüş arzusu ile yapılmak istenmesidir. Daha açık biçimde ifade etmek gerekirse Reyhan'ın iktidara karşı kara vicdan temelinde duyduğu suçluluk duygusu ortanca kardeşi Nurhan aracılığıyla efendinin iktidarına dönüş arzusuna evrilmektedir. Nitekim Nurhan'ın Necati ile giriştiği diyalogdaki şu ifadesi, bu durumu net biçimde gösterir: "Babacığım ben çok özür dilerim. Ben burada kalmak istemiyorum. [...] Beni de al-san ya yanına". Nurhan'ın bu repliğini Butler'ın özne üzerine geliştirdiği düşünce perspektifinden yorumlamak mümkündür. Bu açıdan Butler'ın kendisini suçlayarak mutsuz bilince eren öznenin, efendisinin iktidarına geri dönmeyi arzuladığı yönündeki düşüncesinin Nurhan'ın repliğini açıklama noktasında önemli olduğu ifade edilebilir. Nurhan'ın iktidarın yokluğunu kendi yokluğu olarak görmesi akla Butler'ı getirir (Bkz. 2005, s. 19). Necati'nin ya da ona besleme olarak iş verecek iktidarın olmadığı yerde gerek Nurhan'ın gerekse kardeşleri ve babasının kendilerini yok hükmünde gördüklerini bundan dolayı maduniyeti arzuladıklarını düşünmek yerindedir.

Reyhan ve Nurhan'ın iktidar karşısında hissettikleri suçluluk duygusu babaları Şevket'te de görülmektedir. Nitekim Şevket'in filmde Necati ile ilk karşılaşmasında "Bu kızlar bizi mahcup etti" şeklindeki cümlesi iktidar karşısında duyduğu mahcubiyeti net biçimde göstermektedir.

İktidar ya da efendi karşısında suçluluk duygusu taşıyan Şevket, film boyunca kara vicdandan ve mutsuz bilinçten kurtulmak için Havva'yı Necati'nin evine besleme olarak göndermek istemektedir. Bu açıdan tabiiyeti varoluşsal bir gerçeklik olarak tanımlayan Şevket'in iktidar nezdindeki idrak edilebilirliğini Havva aracılığıyla devam ettirmek istediği söylenebilir.

Şevket karakteri özelinde düşünüldüğünde iktidara tabi olarak idrak edilirlğe erişme noktasında Reyhan ve Nurhan ile örtüşme görülmektedir. Ancak, Şevket ile sözü edilen iki kardeş arasında suçluluğun getirdiği tabiiyet hususunda ayrışmanın olduğu film boyunca anlatılmaktadır. Daha açık ifade edilirse Reyhan ve Nurhan'ın iktidara karşı duydukları suçun bedelini kendileri ödemeye hazırlarken Şevket'in bu bedeli Havva üzerinden ödemeye hevesli olduğu filmin bütününde seyirciye söylenmektedir. Bir yandan iktidar karşısında taşıdığı kara vicdan

ve mutsuz bilinci tabiiyet ile aşmak isteyen Şevket, diğer yandan tabiiyeti kızları aracılığıyla gerçekleştirerek performans sergilemektedir. Reyhan ve Nurhan'ı kara vicdanın ve mutsuz bilincin sebebi olarak gören Şevket, Havva'yı tabiiyete meyilli ve üç kardeş arasında onu idrak edilebilir, tanınabilir olarak değerlendirmektedir. Bu açıdan Şevket'in hem Necati'den kaynaklı iktidara tabi bir özne olduğu hem de iktidarı yeniden ürettiğini düşünmek mümkündür. Film boyunca iktidarın simgesi Necati'ye Havva'yı besleme olarak alması konusundaki ısrarları ile tekrara dayalı performans üreten Şevket'in toplumsal cinsiyeti de yeniden ürettiği görülmektedir. Şevket, film boyunca sergilediği tekrarlar ile özneliliğin performatif bir kurulum olduğunu göstermektedir (ilgili kavramlar için bkz. Butler, 1997, s. 147; 2014a, s. 68).

Kız Kardeşler filmindeki karakterler analiz edilirken Veysel üzerine de eğilmek gerekmektedir. Veysel'in film boyunca ayrıksı bir yeri olduğunu ifade etmek mümkündür. Bahsi edilen ayrıksılığın öteki olma hususunda açığa çıktığı beyan edilebilir. Reyhan, Nurhan, Havva ve Şevket gibi tabiiyeti ve maduniyeti köy yaşamına göre daha tercih edilesi bulan Veysel'in tabiiyeti arzulayan diğer karakterler tarafından öteki olarak kodlanması hor görülme noktasındadır. Filmdeki sahnelerden birinde Reyhan'ın "Bir beylerin sofrasına oturman eksikti. [...] İnsan kendini, hiç olmadı yerini bilir" şeklindeki ifadesi, madun olanlar içinde bile Veysel'in öteki olduğuna işaret eder. Burada iktidarın madunu olan Reyhan'ın Veysel'e karşı sarf ettiği sözlerle iktidarı yeniden üreten tutarlı bir özne olduğu ileri sürülebilir (filmin dışındaki bağlamı için bkz. Butler, 2005, s. 11).

Veysel'in madunlar tarafından hor görülmesi üzerine düşünüldüğünde kölenin, efendisine benzeme bir diğer ifadeyle efendinin vicdanını benimseyerek onun suretine bürünme durumunun vuku bulduğu söylenebilir. Ne var ki filmde efendinin vicdanına bürünen kölenin, emeğinin farkında olmadığı anlaşılmaktadır. Tam da emeğin bilincinde olmadığı için kendisiyle aynı kaderi paylaşan başka bir madunu hor gördüğü saptanmaktadır. Bununla birlikte madun edilmeye hevesli olan tüm öznelilerin emeklerinin bilincine varamadıkları için Butler'in drag olarak tanımladığı durumu sergileyemedikleri net biçimde görülmektedir.

Madun edilmeyi arzulayanlar tarafından hor görülen Veysel'in film süresince idrak edilebilirliğe eriştiği çok kısa bir aralığın olduğunu da belirtmek gerekir. Veysel'in idrak edilirliğe iktidarın tecessüm ettiği Necati'den iş isteyerek ulaştığı anlaşılmaktadır. Necati'nin "Adam sonuçta

gelmiş iş istiyor. Suç mu iş istemek? Veysel insandır. İnsana insan gibi muamele etmek gerekiyor" lafzında da görüldüğü üzere Veysel, ancak madun olarak görüldüğünde iktidar tarafından tanınabilir olmaktadır.

Sonuç

Günümüzde öznenen bahsedildiğinde ilk olarak akla *a priori* bir diğer ifadeyle kendinde bir özneliğin geldiği söylenebilir. Çalışma kapsamında anlatılan düşünürlerden etkilenerek özneliğin *a priori* hali ile birlikte *priori* ya da kendi için halinin de olduğunu ifade eden Butler, bu açıdan kavramın bütünüyle anlaşılmasını mümkün kılmıştır. Öznenin soykütüğünü inceleyen Butler, kavramın kökeninde iktidarın olduğu tespitinde bulunmuştur. Bu anlamda Butler, iktidarın öznenin varlık koşulu olduğunu ifade etmiştir.

Butler'a göre iktidarı özne açısından gerekli kılan şey idrak edilebilirliktir. Butler, iktidarın vaatlerini kabul eden öznenin iktidar nezdinde kabul edilir olduğunu ifade etmiştir. Biraz daha net biçimde söylemek gerekirse Butler için özne, iktidara tabi olduğu oranda idrak edilir olmaktadır.

Tabiiyet koşuluyla idrak edilen özneliğin izleri, *Kız Kardeşler* filmde açık biçimde görülmektedir. Filmde, beslemelik tabiiyeti mümkün kılan mekanizma olarak izleyiciye sunulmaktadır. Gerek üç kardeş gerekse Şevket ve Veysel, beslemelik merkezindeki tabiiyeti kabul ettikleri için iktidar nezdinde idrak edilirlğe erişmektedirler. Modern dönemdeki iktidarın özneyi sınıflandıran, niteleyen, ölçen ve hiyerarşik düzene tabi kılan bir mekanizma olduğu dikkate alındığında (Foucault, 2007, s. 99-118), iktidarın bu edimlerinin *Kız Kardeşler* filmde de görüldüğünü belirtmekte bir beis olmayacaktır. Filmde kardeşler iktidar tarafından besleme olarak kodlanmaktadır. Bu durumda kardeşlere beslemelik yapmaktan başka bir imkân tanınmamaktadır. Böyle bir durum beraberinde hiyerarşiyi de getirir. Bu açıdan iktidarı temsil eden Necati ve eşi Neriman hiyerarşide üst basamakta yer alırken Şevket, Veysel ve üç kardeş en aşağıda yer bulabilmektedir. Nihayetinde filmde ileri sürülen birinci iddia, öznenin her daim sınıflandırmaya, nitelenmeye ve hiyerarşie maruz bırakıldığıdır.

Hiyerarşi ve sınıflandırmaya maruz kalmakla birlikte kardeşlerin arzularını yaşamaktan da yoksun bırakıldıkları filmde görülmektedir. Bu anlamda öznenin arzuyu yaşamaktan men edildiği fikri filmde ileri sürülen diğer bir iddia niteliğindedir. Bu iddia özellikle Reyhan karakterinin

performansı üzerinden seyirciye sunulmaktadır. Bu iddia doğrultusunda Reyhan, istediğine erişememiş melankolik bir özne prototipi olarak performans sergiler.

Öznenin tabi olarak idrak edilirlğe ulaştığı da filmde görülmektedir. İktidarın kabul edilirlk koşulu olarak sunduğu beslemelik, tabi özneler açısından arzu nesnesi konumundadır. Tabi özneler arzuyu duydukları andan itibaren gerçeklik algıları da oluşmaktadır. Bu andan itibaren madun özneler, gerçekliği arzularının desteklediği açıdan görmektedirler (Zizek, 2016, s. 19). Filmdeki madunların arzu nesnesinin beslemelik olduğu dikkate alındığında beslemelik ve ona dair her şeyin madunların nazarında arzulan gerçekliğe denk düştüğünü belirtmek mümkündür. Madun özneler beslemeliğe pozitif varoluş kazandırdıklarında beslemeliğin anlamını da yükseltmiş olur. Beslemeliğin arzulanığı bu yerin Platon'un ifadesiyle mağara olduğunu, bu durumda filmdeki madun öznelerin ideadan yoksun olduklarını ifade etmekte bir sakınca olmasa gerektir. Bu durumun toplumsal gerçekliğin önemli bir kesitine de ışık tuttuğu dikkate alındığında toplumsallığın kendisinin mağaradan bir farkının olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. *Kız Kardeşler* filminin değeri, bu alegoriyi açık biçimde serimlemesinde yatmaktadır.

Kız Kardeşler filminde, özneliğin belirlenen ya da başkası için özne boyutunun açık biçimde sergilendiğini söylemek mümkündür. Filmde öznenin gerek hiyerarşiye ve iktidara tabi kılınma, gerek arzuyu yaşamaktan men edilme, gerekse ideadan yoksunluk boyutları işlenmektedir.

Kaynakça

Adorno, T. W. (2003). Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken (Çev. B. O. Doğan). *Cogito*, 36, 76-83. İstanbul: YKY.

Alper, E. (Yönetmen). (2019). *Kız Kardeşler* [Film]. Türkiye-Almanya-Hollanda-Yunanistan: Liman Film, NuLook Production.

Arman, A. (2019, 13 Eylül). Bugün Vizyona Giren 'Kız Kardeşler' Filminin Yönetmeni Emin Alper: Erkekler, Kadınları Dizginleyemediklerini Anladıkları Noktada Onları Öldürüyorlar. Emin Alper ile Söyleşi. *Hürriyet*. <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ayse-arman/bugun-vizyona-giren-kiz-kardesler-filminin-yonetmeni-emin-alper-erkekler-kadinklari-dizginleyemediklerini-anladiklari-noktada-onlari-olduruyorlar-41329379>. (Erişim Tarihi: 13.12.2019).

Becermen, M. (2009). *Theodor W. Adorno ve Michel Foucault'da Hakikat ve İktidar İlişkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bernstein, J. M. (2003). Görünüşü Kurtarmak Niye? Metafizik Deneyim ve Etiğin Olabilirliği (Çev. K. Atakay). *Cogito*, 36, 201-233. İstanbul: YKY.

Best, S. & Kellner, D. (2011). *Postmodern Teori* (Çev. M. Küçük). İstanbul: Ayrıntı.

Burke, P. (2008). *Kültür Tarihi* (Çev. M. Tunçay). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Butler, J. (1997). *Excitable Speech: A Politics of the Performative*. NY & Londra: Routledge.

Butler, J. (2005). *İktidarın Psikik Yaşamı* (Çev. F. Tütüncü). İstanbul: Ayrıntı.

Butler, J. (2014a). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (Çev. B. Ertür). İstanbul: Metis.

Butler, J. (2014b). *Bela Bedenler* (Çev. C. Çakırlar & Z. Talay). İstanbul: Pinhan.

Cléro, J.-P. (2011). *Lacan Sözlüğü* (Çev. Ö. Soysal). İstanbul: Say.

Çelikçapa, E. (2014). *Richard Schechner'in Performans Anlayışı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dellaloğlu, B. F. (2003). Bir Giriş: Adorno Yüz Yaşında. *Cogito*, 36, 13-36. İstanbul: YKY.

Demir-Oralgül, E. (2014). *Günümüz Siyaset Felsefesinde Kimlik Sorununa Alternatif Bakışlar: E. Levinas, J. Butler ve C. Taylor'da Kimlik ve Siyaset*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Demir-Oralgül, E. (2016). Judith Butler'ın Kimlik ve Siyaset Anlayışı. *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar Dergisi*, 9 (1), 47-62.

Descartes, R. (1998). İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler (Çev. M. Karasan). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.

Diken, B. & Lausten, C. B. (2016). *Filmlerle Sosyoloji* (Çev. S. Ertekin). İstanbul: Metis.

- Foucault, M. (2007). *Cinselliğin Tarihi* (Çev. H. Uğur-Tanrıöver). İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, M. (2011). *Entelektüelin Siyasi İşlevi: Seçme Eserler I* (Çev. I. Ergüden & O. Akınhay & F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar* (Çev. I. Ergüden & O. Akınhay). İstanbul: Ayrıntı.
- Freud, S. (2011). *Uygarlığın Huzursuzluğu* (Çev. H. Barışcan). İstanbul: Metis.
- Freud, S. (2015). *Yas ve Melankoli* (Çev. A. Emirsoy). İstanbul: Telos.
- Gön, A. (2016). Küf, Yozgat Blues ve Ben O Değilim'de Performatif Toplumsal Cinsiyet ve Erkeklik. *Sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 9-44.
- Hegel, G. W. F. (2011). *Tinin Görüngübilimi* (Çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea.
- Horkheimer, M. (2016). *Akıl Tutulması* (Çev. O. Koçak). İstanbul: Metis.
- Nietzsche, F. (2007). *Böyle Buyurdu Zerdüşt* (Çev. M. Batmankaya). İstanbul: Say.
- Nietzsche, F. (2013). *Ahlâkın Soykütüğü Üstüne* (Çev. A. İnam). İstanbul: Say.
- Somay, B. (2004). *Tarihin Bilinçdışı: Popüler Kültür Üzerine Denemeler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Therborn, G. (2015). Frankfurt Okulu (Çev. H. E. Bağce). H. E. Bağce (Ed.), *Frankfurt Okulu* (s. 19-55). Ankara: Doğu Batı.
- Uçak, D. (2017). *Judith Butler ve Öznellik*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uçak, D. & Demir, S. (2018). Butler'ın Hegel Okuması: Tanınma ve Evrensellik, *Felsefelogos*, 70, 33-44.
- Venn, C. (2000). *Occidentalism: Modernity and Subjectivity*. Londra: Sage.
- Zizek, S. (2016). *Yamuk Bakmak: Popüler Kültürden Jacques Lacan'a Giriş* (Çev. T. Birkan). İstanbul: Metis.